

NYHEDSBREV

DET DANSKE
SPROG- OG
LITTERATURSELSKAB

Nr. 2
April 2016

Nyhedsbrev fra Det Danske Sprog- og Litteraturselskab nr. 2

Redaktionen afsluttet primo marts 2016

Ansvarshavende redaktør: Karen Skovgaard-Petersen

Redaktion: Trine Bentsen · tb@dsl.dk · 50 77 74 85

Marita Akhøj Nielsen · man@dsl.dk · 50 77 74 79

Nicolai Hartvig Sørensen · nhs@dsl.dk · 50 77 74 64

Kontakt: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab,

Christians Brygge 1, 1219 København K

Telefon: 33 13 06 60

Åbningstider: hverdage 9-15, fredag 10-14

Mail: sekretariat@dsl.dk

Hjemmeside: dsl.dk

DSL'S DIGITALE UDGIVELSER

Arkiv for Dansk Litteratur: adl.dk

Den Danske Ordbog: ordnet.dk/ddo

Diplomatarium Danicum: diplomatarium.dk

Gammeldansk Ordbog: gammeldanskordbog.dk

Gammeldansk Seddelsamling: gammeldanskseddelsamling.dk

Holbergordbog: holbergordbog.dk

Islex: islex.dk

KorpusDK (Korpus 2000): ordnet.dk/korpusdk

Ludvig Holbergs Skrifter: holbergsskrifter.dk

Meyers Fremmedordbog: meyersfremmedordbog.dk

Moths Ordbog: mothsordbog.dk

Oldtidens og middelalderens litteratur i skandinaviske oversættelser:
skandinaviske-oversaettelser.net

Ordbog over det danske Sprog: ordnet.dk/ods

Poul Martin Møllers Skrifter: pmm.dsl.dk

Renæssancens Sprog i Danmark: renæssancesprog.dk

Sproget.dk: sproget.dk

Tekster fra Danmarks middelalder 1100-1515 på dansk og latin:
middelaldertekster.dk

»Tekstetablering og -kommentering udgør grundvolden under al sprog- og litteraturforskning, og det er af største vigtighed, at den tilsyneladende selvfornægtende opgave ikke forsømmes. Det var ud fra denne erkendelse, at DSL blev stiftet« –

Sådan skrev DSL's administrator Erik Dal i 1975, og det er lige så gyldigt i dag som det var i 1975 – og i 1911 da DSL blev stiftet. Tekstudgivelse er en humanistisk kernerdisciplin. Det er imidlertid en stiltfærdig, ofte over-set, disciplin, eller med Dals ord ligefrem selvfornægtende.

Det giver os i dag et problem som var mindre akut på Dals tid. Grundvold eller ej, så kniber det for den videnskabelige tekststudgivelse at opnå status på lige fod med andre akademiske publikationsformer i de målings- og merit-systemer der i stadig højere grad sætter dagsordenen i konkurrencen om forskningsmidler. I den såkaldte bibliometriske forskningsindikator opererer man med genrene monografi, tidsskriftartikel, antologibidrag, conferencebi-bidrag og doktorafhandling. Tekstudgivelse glimrer ved sit fravær.

Det er i sig selv ikke rimeligt at tekststudgivelse ikke anerkendes som den intellektuelle præstation det er. For DSL ligger der desuden en betydelig udfordring i at selskabets kerneydelse – tekst- og ordbogsudgivelse – ikke uden videre giver akademiske guldstjerner. Uddannelse i tekst- og ord-bogsudgivelse har karakter af mesterlære, og de fleste af DSL's filologiske medarbejdere har ikke fulgt den slagne akademiske karrierevej med ph.d. og postdoc. De har typisk heller ikke publiceret voldsomt mange fagfæl-lebedømte artikler fordi de er travlt beskæftiget med at udgive tekster og ordbogsartikler. Det betyder at det kan være svært at overbevise omverdenen om at vi faktisk råder over editionsfilologisk topekspertise.

Dertil kommer rekrutteringsaspektet. Det er af afgørende betydning – ikke bare for DSL, men for vedligeholdelsen af den editionsfilologiske kompetence i det hele taget – at unge filologer også fremover vil give sig i kast med at udgive tekster og skrive indledninger og kommentarer. Så nytter det ikke at tekststudgivelse ikke giver belønning og bliver en blind-gyde i det akademiske karriereforløb.

Men første skridt er at vi selv gør en indsats for at forklare de rele-vante instanser i verden omkring os hvori den videnskabelige indsats i tekststudgivelse består. Det vil vi lægge nogle flere kræfter i fremover.

Karen Skovgaard-Petersen · ksp@dsl.dk

Et blik på DSL's bagkatalog (dsl.dk/udgivelser) afslører en imponerende mængde udgivelser – over 400 – både bogværker og hjemmesider. Men der står intet om, hvordan de mange hyldemeter, og nu også digitale megabytes, er blevet til, og jeg skal kort forklare proceduren, der blev fastlagt ved grundlæggelsen i 1911 og kun har undergået små forandringer siden.

DSL er et selskab med indvalgte medlemmer. Man kan ikke søge om medlemskab, men skal foreslås af mindst et allerede indvalgt medlem. Man bliver kun indvalgt, hvis forslagsstilleren kan dokumentere, at vedkommende har særlige kvalifikationer, der kan bruges til gavn for DSL. De mange udgivelser kræver et bredt udvalg af kompetencer, som hele tiden skal justeres og udvikles i takt med nye behov.

Der betales ikke kontingent, men alt arbejde, der udføres af medlemmerne, er til gengæld ulønnet.

Der hersker et symbiotisk forhold mellem DSL's medlemmer og Selskabets publikationer: Alle udgivelser har på en eller anden måde været gennem hænderne på adskillige medlemmer, de såkaldte tilsynsførende. Et fagligt tilsyn har altid været tilknyttet alle

publikationer, også længe før begrebet *peer review* blev indført, og de anføres med navns nævnelse i publikationen.

Både medlemmer og ikke-medlemmer kan foreslå nye projekter. Bestyrelsen forbeholder ethvert forslag, men på Selskabets årsmøde afgør medlemmerne ved afstemning, om det er egnet til udgivelse. I afgørelsen indgår en vurdering af den foreslåede udgivers kvalifikationer og (lige så væsentligt) om der blandt Selskabets medlemmer er kvalificerede tilsynsførende.

Det koster naturligvis penge at publicere, og DSL har siden sin

grundlæggelse været fuldstændig afhængig af fondsstøtte. Nogle fonde, først og fremmest Carlsbergfondet, har støttet DSL fra begyndelsen, andre er kommet til sidenhen. DSL modtager årligt økonomisk støtte fra Kulturministeriet til den almindelige drift, men langt de største beløb kommer fra fondsmidler, i de senere år over 20 mio. årligt.

Store projekter med en lang tidshorizont er bemandet af medarbejdere, der ansættes af DSL, mens mindre som regel forestås af medlemmerne selv. Nye forhold på landets forskningsinstitutioner har gjort det vanskeligere end tidligere at indpasse fx filologisk

baserede tekststudgivelser i en forskerkarriere. Det har dels betydet, at en væsentlig del af Selskabets enkeltmandsprojekter for tiden udføres af emeriti, dels at Selskabet må søge fondsmidler til aflønning af kontraktansatte forskere. Dette er hovedårsagen til, at Selskabets ansøgninger i de senere år er vokset betragteligt.

*Chr. Gorm Tortzen
gorm.tortzen@gmail.com*

Chr. Gorm Tortzen er formand for DSL's bestyrelse.

Over de næste to år tilføjer Det Danske Sprog- og Litteraturselskab 10.000 ord til *Den Danske Ordbog*. Det er blevet muligt med støtte fra Carlsbergfondet, Augustinus Fonden og Kulturministeriet.

Den Danske Ordbog (DDO) er en deskriptiv betydningsordbog, hvilket vil sige at den udover information om fx stavning også giver en omfattende beskrivelse af ordets betydning. Dette er et stort arbejde og kræver for hvert ord konsultation i DSL's store tekstsamling og på internettet. På den måde kortlægger vi alle centrale måder ordet bruges på, og denne grundighed er af afgørende vigtighed både for at dokumentere ordet til eftertiden og for at sikre at danske sprogbrugere kan forstå hinanden på tværs af generationer og sociale skel lige nu: Præcis dette forstår en sprogbruger når han eller hun benytter ordet *blåtryk* eller *selfie*.

DDO indeholder allerede nu knap 100.000 ord (82.000 med komplet

blåtryk substantiv, intetkøn

BØJNING -ket, -, -kene

UDTALE

Betydninger -

- fotografisk teknik til fremstilling og trykning af fx dokumenter og tegninger som hvidt motiv på blå bund

SYNONYMER blueprint | cyanotypi SE OGSÅ lustryk

BESLÆGTEDE ORD^{ETA} ...vis

GRAMMATIK uden pluralis

betydningsbeskrivelse) – men sproget er meget større. Nye ord dukker op, helt almindelige sammensætninger som *irritationsmoment* og *strandpromenade* har tidligere været udeladt eller kun optaget uden

betydningsbeskrivelse. DSL's arbejde med *Den Danske Begrebsordbog* (udgivet 2015) har desuden afsløret mange nye kandidater til opslagsord fordi begrebsordbogen samler ord med beslægtede betydninger fra den daværende version af *Den Danske Ordbog*, og redaktørerne derved har opdaget tidligere oversete ord. Fx optrådte *julefrokost* og *søndagsfrokost*, men *påskefrokost* manglede. Det gør den ikke mere. Brugere skal kunne slå de ord op som de møder i dagligdagen under læsning af aviser og bøger – også ord der opstår på sociale medier og i hverdagen – og finde en opdateret beskrivelse af deres betydning.

At tilføje så mange ord på så kort tid er kun muligt fordi vi har udviklet hjælpemidler til netop det formål. Den samling tekster som udgør

grundlaget for DDO, vokser konstant og omfatter nu over 500 mio. løbende ord. I det værktøj som vi bruger ved redigering af opslagsord, har vi udviklet oversigter der hjælper redaktørerne. De gør det nemmere at udvælge de mest relevante nye opslagsord, at foretage den sproglige analyse og at indsætte autentiske citater.

Fordi teksterne indsamles regelmæssigt, er det derudover muligt at overvåge sproglig udvikling over tid ved at sammenligne særligt hyppige ord og karakteristiske mønstre i det seneste materiale med ordbestanden og mønstrene i det samlede materiale. Derved kan man, måned for måned, følge hvilke ord der var 'overhyppige' (statistisk signifikante) på det tidspunkt. Se fx oversigten over de særligt hyppige ord for december 2015, og gæt hvilke begivenheder ordene refererer til.

Lars Trap-Jensen · ltj@dsl.dk

Query	Count
boligyldelse	873
familieserie	779
juleeventyr	727
julekoncert	638
videnfestival	542
stjernekrig	542
gaseksplosion	542
jul	492
værdighedsmilliard	489
transportør	461
fangekælder	461
værdigenstand	442
montenegriner	431
lyssværd	431
laboratoriechef	431
flygtningelandsby	398
placeringskamp	392
nissepige	381
nejsiger	365
juletræ	360

GEORG BRANDES' NIETZSCHE-FORELÆSNINGER

I april og maj måned 1888 holdt Georg Brandes fem forelæsninger om Friedrich Nietzsche, som for alvor gjorde den tyske filosof kendt i den intellektuelle verden i Skandinavien.

En del af forelæsningsmanuskriptet lagde Brandes i en kuffert sammen med andre manuskripter, og så glemte han kufferten, da han sidenhen flyttede. Først i 1937 blev den fundet, og de fleste af manuskripterne blev solgt. Sammen med forskelligt andet materiale, som hører til i sammenhængen, er de derefter langsomt dukket op igen. Hele det epokegørende materiale kan nu endelig udgives efter et stort arbejde med at dechiffrere skriften og kommentere teksten.

Ud over de kommenterede forelæsninger bringer udgaven en grundig indledning, som fremdrager mange nye oplysninger. Udgaven har stor international interesse, og derfor udgiver DSL nu værket på det schweiziske forlag Schwabe i serien *Beiträge zu Friedrich Nietzsche*.

Udgaven er støttet af Carlsbergfondet.

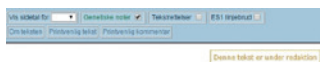
Per Dahl · litpd@dac.au.dk

POUL MARTIN MØLLERS SKRIFTER

Poul Martin Møller (1794-1838) var uddannet teolog, rejste til Kina som skibspræst, men interesserede sig mere for digtning og klassisk filologi. I sine sidste år var han professor i filosofi, først i Norge, siden i København. Disse forskellige holdepunkter afspejles i et ret varieret forfatterskab, som kun i begrænset omfang blev trykt i hans egen korte levetid og ofte foreligger i vanskelige manuskripter.

DSL's tekstkritiske og kommenterede udgave af Møllers samlede skrifter er under forberedelse i bogform, men flere af teksterne præsenteres allerede nu på hjemmesiden pmm.dsl.dk. Her kan man bl.a. læse hans literære hovedværk *En dansk Students Eventyr* med varianter og forarbejder, hans digte, oversættelser af Homer og flere af de filosofiske skrifter, herunder hans afhandling om beviser for menneskets uødelighed.

Finn Gredal Jensen · fgj@dsl.dk

<Licentiaten [renskrift]>

(A) Forst til troen i todsyde mellem Samtalene paa Norges Minde
 Hverfra datteros Brevet spurgte Bertel - Fra Isoldskroen sagde Balthezar - - Et
 ei, ultraalre Bertel, der stude: han sammen med en smaaig Person, med den
 lærde Licentiaten medicinus Claudius. Inden I have Fritzes Vildledelse om ham,
 vil jeg først fortælle Jer et Par Ord om denne sandelige og legenslige Kvalitet,
 thi jeg kjender ham bedst, da han med Skam at tale om er mit kjædelige
 Sødelserelevant. For tre Aar siden havde Familien paa Ravenshøj og adskillige af
 deres velhavende Naboer, der ei have nogen offentlig beklædet Medicin
indførte Fru Langes deres Naboer, besludtet at holde en Læse for egne Regning.

EMIL AARESTRUPS BREVE 1-4

Emil Aarestrup var ret overset i sin samtid, men står i dag som den mest originale og moderne lyriker i første halvdel af 1800-tallet. Mindre kendt er det, at han er én af dansk litteraturs bedste brevskrivere, sarkastisk, humoristisk, dybsindig og underfundig. Men hans breve har været gemt godt af vejen i gamle og mindre fyldestgørende udgivelser, eller de er slet ikke blevet udgivet.

En komplet og kommenteret udgave af hans breve kan således betragtes som lidt af en litterær begivenhed. Udgivelsen, som forestås af Eva Vikjær, supplerer den

fem bind store udgave af *Emil Aarestrup. Samlede Skrifter*, der i årene 1922-25 så dagens lys i Det Danske Sprog- og Litteraturselskabs regi. Hermed er de afgørende kilder til Aarestrup-forskningen nu blevet tilgængelige i deres helhed. Projektet er støttet af Lillian og Dan Finks Fond, Augustinus Fonden og Den Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse.

Jesper Gehlert Nielsen · jgn@dsl.dk

P.O. BRØNDSTEDS REJSEDAGBØGER

I 1806 forlod den 26-årige dr. P.O. Brøndsted Danmark med kurs mod Grækenland. Mange på universitetet var lettet over, at en ung rapkæftet forsker, der tilmed var ajour med den nyeste videnskabelige og filosofiske udvikling i Tyskland, forsvandt.

Sammen med Adam Oehlenschläger mødte han krigens råhed, da Weimar blev erobret af Napoleon under deres besøg hos Goethe. Fra Paris fulgte de Københavns bombardement i 1807. Efter nogle travle studieår forlod Brøndsted byen i juni 1809. Et år senere ankom han til Korfu, og med Athen som base udforskede han Hellas, Konstantinopel og Lilleasiens kyst.

De fem bevarede rejsedagbøger giver en levende beskrivelse af livet i Napoleonstidens Europa og i Mahmud II's Osmanniske Rige set gennem en unik begavelses øjne.

Rejsedagbøgerne skal udkomme primo 2017 og er støttet af C.L. Davids Fond.

Gorm Schou-Rode · gorm@hum.ku.dk

JOHANNES JØRGENSENS MIT LIVS LEGENDE

Digteren og kritikeren Johannes Jørgensen (1866-1956) blev som redaktør af tidsskriftet *Taarnet* en frontfigur inden for symbolismen. Som 30-årig konverterede han til katolicismen og flyttede til Assisi i Italien. *Mit Livs Legende* 1-7, der udkom 1916-1928, giver et suverænt indblik i det danske og europæiske kulturliv omkring år 1900. Den tekstkritiske udgave af *Mit Livs Legende* skal foruden Jørgensens tekst indeholde noter, kommentarer, efterskrift, registre og kort, samt illustrationer af samtidige kunstnere. Selvbiografien er baseret på over 800 dagbøger, som Jørgensen flittigt citerer fra, og det er hensigten at udgaven skal indarbejde dagbøgerne så læseren kan følge Jørgensens litterære iscenesættelse af sit liv.

Arbejdet er støttet af Velux Fonden.

Elise Iuul · ei@dsl.dk og Henrik Wivel · hw@dsl.dk

PETER NANSENS BREVVEKSLINGER MED EDVARD OG GEORG BRANDES

Omkring 1.000 informationsmættede breve fra en korrespondance mellem tre betydningsfulde danske kulturpersonligheder ligger nu klar til udgivelse. Brevene er skrevet af Peter Nansen og Edvard og Georg Brandes fra foråret 1884 til sommeren 1918. De vidner om tidens kulturpolitiske kamp, som i stor udstrækning blev udkæmpet skriftligt i aviser og blade og ved udgivelse af bøger og teaterstykker. De vidner også om brevskrivernes temperament, taktiske fremgangsmåde, venskab, klassiske dannelse, forhold til kvinder og jødiske identitet.

Brevene rummer både presse- og forlagshistorie, og de tegner meget nuancerede billeder af såvel brevskriverne som deres professionelle virke, bl.a. på dagbladet Politiken. I udgaven indgår en introduktion, kommentarer, person- og værkregistre samt enkelte illustrationer.

Arbejdet er støttet af Augustinus Fonden og Statens Kunstfonds Projektudvalg for Litteratur.

Karin Bang · karinbang@outlook.dk

SPROGET.DK

Mandag den 14. december 2015 satte *sproget.dk* ny besøgsrekord da i alt 22.302 brugere fandt vej til siden. Gennem de 8 år hjemmesiden har eksisteret, er den løbende blevet udvidet med nye råd, regler og vejledninger om det danske sprog. Vi står nu over for at skulle forbedre søgefunktionali-

teten og den måde de mange søgeresultater præsenteres på, sådan at brugeren lettere når frem til det resultat han eller hun leder efter.

Med 3.693 følgere på Facebook og 2.253 på Instagram styrker vi også på de sociale medier sproget.dk's position som dét sted på internettet hvor man finder vejledning, oplysning og svar på spørgsmål om det danske sprog og sprogforhold i Danmark.

Sproget.dk er et samarbejde mellem DSL og Dansk Sprognævn.

Laurids Kristian Fahl · lkf@dsl.dk

IT-DRIFT

Mere end 100.000 brugere får på hverdage svar på deres sproglige spørgsmål på *sproget.dk* og *ordnet.dk*, og tallet er stigende.

For at sikre hurtig responstid for brugerne har DSL's it-driftafdeling derfor i samarbejde med virksomheden Adapt A/S implementeret cachingsystemet Varnish, der lagrer de data, som brugerne hyppigst efterspørger. På den måde kan de mest benyttede data hurtigt og uden at belaste DSL's databaseservere udsendes igen og igen.

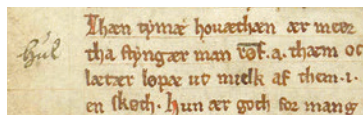
Systemet, som også bruges på store nyhedssites som dr.dk, er implementeret på *ordnet.dk* og *sproget.dk* i efteråret 2015. I 2016 er det planen at opgradere vores hardware, så en endnu større del af ordbogsopslagene kan forberedes i Varnish.

Thomas Hansen · th@dsl.dk

OM AT STIKKE HUL PÅ EN VALMUE

I sin urtebog skriver den berømte læge Henrik Harpestreng o. 1300 om valmuer: »Thæn tymæ houæthæn ær meør tha styngær man røf .a. thæm oc lætær løpæ ut mielk af them .i. en skøth« (håndskriftet NkS 66, 80), dvs. 'Den tid hovederne er møre da stinger man røv på dem og lader løbe ud mælk af dem i en ske'. Engang efter 1300 har en læser – man ser det for sig! – sat en tyk streg over *røf* og tilføjet *hul* i marginen. Man kan jo ikke vide præcis hvorfor rettelsen er foretaget. Men vi ved at ordet i løbet af middelalderen skiftede betydning fra et neutralt udtryk for *hul* til den vi kender i dag. Så mon ikke den ukendte læser har fundet *røf* stødende og derfor rettet det?

Om dette tidlige udtryk for aktiv sprogholdning kan du snart læse i første bind af *Dansk Sproghistorie*.

Ebba Hjorth · eh@dsl.dk

UNDER STREGEN

SKOMAGER, BLIV VED DIN SKO!

Otto tog mål, han sku sy et par tøfler til pigen Pernille.

Men da hans hånd gled op over den yndiges knæ, rantes han brat af et torndne lyn fra den dydige jomfru:

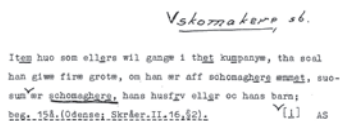
“Fingrene væk, din gris! Skomager, bliv ved din sko!”

Ludvig Holberg: *Epigram I 59, oversat fra latin af Peter Zeeberg*

ENGANG KOSTEDE DET 4 SØLVMØNTER AT BLIVE SKOMAGER

»Ligeledes: Hvem som ellers vil indgå i det lav, da skal han give fire grot, hvis han er af skomagerembedet, hvilke er skomager, hans hustru og hans børn.«

Fra gammeldanskseddelsamling.dk, moderniseret af Merete Korvenius Jørgensen

Hvad kan uønsket metrik hedde? Find ordet bag bogstaverne herunder, og løs flere hovedbrud på ordnet.dk/underholdning/krasser

M I K R O G R A M S E

Nicolai Hartvig Sørensen · nhs@dsl.dk